

Prj 204 Modern oorlogserfgoed in relatie tot de archeologische uitvoering

Plan van Aanpak voor fase 2 Waarderen en Selecteren van (modern) oorlogserfgoed

Van: Programmabureau SIKB/EW
Aan: CCvD Archeologie
Versie: versie 1.0

Verwijzing goedkeuring CCvD Archeologie en afstemming OCW/vakberaad

Dit Plan van Aanpak kent 3 fases. Het PvA voor fase 1 (met een doorkijk naar fase 2 en 3) is besproken en goedgekeurd tijdens de vergadering van het CCvD Archeologie op 3 juni 2013. Op 16 september 2015 is over de uitwerking voor fase 3 besloten.

Op 10 december 2018 is de uitwerking voor fase 2 'waardering en selectie' ter besluitvorming voorgelegd aan het CCvD Archeologie. Deze versie van dit PvA is vanwege de relatie met andere wetgeving en knelpunten -bij met name provinciale- depots ook afgestemd met betrokkenen vanuit OCW en het vakberaad provinciaal archeologen (IPO). Deze reactie is verwerkt in deze versie. Dit PvA is op 18 maart 2019 vastgesteld door het CCvD Archeologie.

Arnhem-Schytgraaf: Helmen en wapens verzameld op de rand van de werkput (foto: gemeente Arnhem.)

Inhoud

1	Inleiding.....	3
2	Aanpak in stappen	4
2.1	Fase 1 a en b Inventariseren en agenderen (voltooid in 2014)	4
2.2	Fase 3 Samenloop archeologie en explosievenopsporing (voltooid in 2015).....	4
2.3	Fase 2 Waarderen en selecteren van modern oorlogserfgoed.....	5
2.4	Scope van fase 2	8
3	Organisatie, planning en offerte fase 2	10
3.1	Bepalingen	10
3.2	Planning fase 2	10
3.3	Organisatie en begeleiding.....	10
3.4	Eisen aan de offerte met uitwerkingsplan fase 2	11

1 Inleiding

De afgelopen jaren is professioneel archeologisch onderzoek naar resten uit met name de Tweede Wereldoorlog toegenomen¹. Tegelijkertijd is dit onderzoek niet regulier, zoals onderzoek naar oudere archeologische resten dat wel is. Dat het niet regulier is ligt aan discussies over de relatieve ouderdom, wetenschappelijke noodzaak (wat willen we weten, welke resten willen we behouden?) en de relatie met andere wet- en regelgeving (bijv. de Wet wapens en munitie). Ook speelt bij dit onderdeel van het bodemarchief dat een deel daarvan van niet Nederlandse herkomst is en andere ministeries betrokken zijn (bijv. het Ministerie van Defensie, Buitenlandse Zaken). Ook belangrijke maatschappelijke vraagstukken bij het onderzoek aan deze resten naar een beladen, nog redelijk vers in het collectief geheugen liggende, periode zijn van invloed. Voor de praktijk van de archeologische uitvoering en afwikkeling van het AMZ-proces brengt bij deze relatief jonge vorm van archeologie problemen met zich mee, onder andere bij het waarderen van vindplaatsen en de (de-)selectie, deponering en conservering van vondstmateriaal.

In december 2012 heeft het CCvD Archeologie gesproken over vindplaatsen uit de Tweede Wereldoorlog in het licht van toen lopende onderzoeksprojecten bij de RCE. Dit heeft toen geleid tot het formuleren van de volgende concrete knelpunten:

- Onduidelijkheid/verschil van mening of, en zo ja welke, resten uit Tweede Wereldoorlog (kunnen) behoren tot het roerend en onroerend archeologisch erfgoed in land- en waterbodems (vanuit wetenschappelijk en maatschappelijk oogpunt);
- Onduidelijkheid over het wettelijk- juridisch kader en daarmee samenhangende rollen en verantwoordelijkheden van alle betrokken partijen en in het bijzonder de archeologische partners;
- Door bovenstaande onduidelijkheden geen helder kader voor het eventueel waarderen van vindplaatsen en (de-)selectie, deponering en conservering van vondstmateriaal;
- Onduidelijkheid over- en kansen voor samenloopaspecten archeologie en Tweede Wereldoorlog-munitieonderzoek (sanering);

Bovenstaande opsomming van vragen en knelpunten doet geen recht aan de complexiteit en vele facetten van het onderwerp zelf en voor een belangrijk deel vallen zij ook buiten de directe reikwijdte van het kwaliteitssysteem op basis van de KNA en BRL. Desondanks vindt het CCvD Archeologie het belangrijk dat er blijvend gewerkt wordt in het aanpakken van de gesignaleerde problematiek en het beantwoorden van een aantal vragen zodat er voor alle betrokken partijen helderheid ontstaat. Gekozen is voor een gefaseerde aanpak met een omschrijving per deelproject. Voor elke fase zal dit PVA geactualiseerd en aangepast worden.

---

¹ Voor dit geactualiseerde plan van aanpak wordt waar dat kan zoveel mogelijk gesproken over modern oorlogserfgoed. Het kan immers ook gaan over resten uit de Koude Oorlog of resten uit de Eerste Wereldoorlog. Voor fase 2 ligt echter een focus op het tijdvak 1939-1945, omdat voor resten uit met name dezw periode op dit moment zorgen voor enkele vraagstukken en knelpunten. De term Modern Oorlogserfgoed sluit aan op het in opdracht van SIKB-CCvD in 2014 verschenen rapport *De Archeologie van modern oorlogserfgoed, ADC rapport 3595* (<https://www.sikb.nl/archeologie/kennisdelen-en-innovatie/modern-oorlogserfgoed?term=Modern%20oorlogserfgoed&p=1>)

2 Aanpak in stappen

Dit project kent een gefaseerde aanpak. Enkele fasen (deelprojecten) zijn al eerder afgerond. Uitgangspunt is dat aan elk gesignaleerd knelpunt een aanpak ('fase') gekoppeld met een vraag- en doelstelling. Dit PvA is gericht op fase 2 van het project. Zie daarvoor paragraaf 2.4. Voor de volledigheid en voor de samenhang is in paragraaf 2.1 het overzicht opgenomen van de fasen en deelprojecten en de doelstelling:

Voltooide deelprojecten 2014-2015

2.1 Fase 1 a en b Inventariseren en agenderen (voltooid in 2014)

- *Wetenschappelijk en maatschappelijk kader*: helderheid over resten uit Tweede Wereldoorlog in relatie tot het archeologisch bodemarchief m.a.w. maken deze resten, of een deel daarvan, deel uit van het archeologisch bodemarchief en daarmee van de AMZ-cyclus en komen deze zodoende in aanmerking voor duurzaam behoud, in- of ex situ? Hoe verhoudt de rol van de archeologen zich tot de maatschappelijke aspecten van Tweede Wereldoorlog-erfgoed?
- *Wettelijk juridisch kader*: het wettelijk juridisch kader m.b.t. roerend en onroerend Tweede Wereldoorlog-erfgoed inzichtelijk maken door het opstellen van een overzicht van het wettelijk juridisch kader en de rollen en verantwoordelijkheden; kortom, wat is het speelveld?
- *Agenderende notitie*: Waar nodig de geformuleerde knelpunten agenderen bij de betrokken partijen (inclusief ministeries) door het opstellen en bespreken van een agenderende notitie.

Resultaat 1 : rapport *De Archeologie van modern oorlogserfgoed*, ADC rapport 3595
<https://www.sikb.nl/archeologie/kennisdelen-en-innovatie/modern-oorlogserfgoed?term=Modern%20oorlogserfgoed&p=1>

Resultaat 2: Agenderende notitie
<https://www.sikb.nl/doc/archeo/Bijlage%2011%20SIKB%20project%202014%20agenderende%20notitie%20eindversie-5%20dd%2004062014.pdf>

2.2 Fase 3 Samenloop archeologie en explosievenopsporing (voltooid in 2015)

Het eindresultaat van deze fase is een kennisdocument/handreiking over samenloop van archeologisch onderzoek en het ruimen van explosieven. Het doel van deze handreiking is het informeren, stimuleren, enthousiasmeren van betrokkenen in de keten en het besparen van kosten door efficiënt (samen) te werken. Het motto is: Samenloop is mogelijk, maar hoe doe je dat? De handreiking bevat naast kennis over samenloopaspecten en kennis over de beide werkvelden, ook praktische handvatten. De handreiking bedient 3 doelgroepen (deze zijn qua vormgeving duidelijk van elkaar onderscheiden). Doelgroepen zijn: (1) de gemeente als bevoegd gezag en opdrachtgever, (2) de ruimer van explosieven en (3) de archeoloog.

Resultaat:
<https://www.sikb.nl/doc/archeo/Handreiking%20-%20Samenloop%20archeologie%20en%20explosievenopruiming%20digitale%20versie.pdf>

2.3 Fase 2 Waarderen en selecteren van modern oorlogserfgoed

Doel en doelgroep

Deze fase richt zich op het aspect waarderen van vindplaatsen (vondsten en sporen) in relatie tot de huidige KNA waarderingssystematiek en de selectie en deselectie van vondsten ten behoeve van het *ex situ* behouden (deponeren) van modern oorlogserfgoed met een focus op vondstmateriaal uit de periode 1939-1945. Bij dit laatste horen ook de aspecten conserveren, tijdelijke opslag, deponering en het eigenaarschap. Het archeologisch werkveld, de opdrachtgever, bevoegde overheid en de deponhouder/eigenaar van de vondsten zijn gebaat bij helderheid voorafgaand, tijdens en na afloop van het onderzoek. Het uiteindelijke doel van deze stap is dan ook in eerste instantie het inventariseren van de mogelijkheden (*wat mag*) en de wensen (*wat willen we behouden*). De uitkomsten daarvan vormen de input en waar mogelijk de concrete basis voor een aanvulling op de KNA/BRL 4000 voor de waardering (vindplaatsen) en selectie (vondsten) van modern oorlogserfgoed.

Tevens worden voorstellen geformuleerd om op pragmatische wijze tegemoet te komen aan de gesignaleerde knelpunten aangaande conservering, deponering en eigenaarschap.

Actuele ontwikkelingen

Op het gebied van de wetenschappelijke (meer)waarde zijn er sinds het verschijnen van het rapport de *Archeologie van modern oorlogserfgoed (fase 1)* los van enkele symposia geen structurele ontwikkelingen die hebben geleid tot een overkoepelende visie op dit deel van het bodemarchief. De afgelopen jaren is het archeologisch onderzoek naar vindplaatsen uit met name de periode 1939-1945 echter wel toegenomen en wordt er vondstmateriaal gegeneerd dat al dan niet gedeponeerd wordt bij de archeologische depots van gemeente en provincie². Op gemeentelijk niveau leiden resultaten van zulke onderzoeken al tot nieuw beleid en bescherming van deze vindplaatsen via het bestemmingsplan³. Deze resten maken onderdeel uit van het bodemarchief en vallen daarmee onder de Erfgoedwet. Uitzonderingen vormen - om zwaarwegende emotionele en praktische redenen- oorlogsgraven en vliegtuigwrakken en materiaal dat valt onder de Wet wapens en munitie.

Op dit moment (anno 2019) is er dus geen integrale, landelijke 'visie' op en aanpak van archeologisch onderzoek naar het ondergrondse modern oorlogserfgoed, maar zijn er sinds het afsluiten van de eerdere fases van dit project wel belangrijke ontwikkelingen die relevant zijn voor het kunnen waarderen en selecteren. Vanuit de rijksoverheid zijn er verschillende initiatieven, die mede geïnitieerd zijn door de provincies verenigd in het interprovinciaal overleg/vakberaad:

- Het gaat om het vraagstuk van eigendom van materiaal voornamelijk daterend uit de periode 1939-1945. Cruciaal daarbij is vanuit de Erfgoedwet de passage in artikel 5.7 'Een archeologische vondst die is aangetroffen bij een opgraving en waarop niemand zijn recht van eigendom kan bewijzen, is eigendom van...'
- Het probleem van de eigendom begint in feite al tijdens de opgraving (en de uitwerking). Dan wordt duidelijk dat er een aantal eigendomskwesaties zijn, waar zowel het certificaathouder als de archeologische depots mee geconfronteerd worden. Vaststelling door een archeologisch certificaathouder van het eigendomsrecht in hieronder beschreven situaties stelt het certificaathouder voor problemen met de omgang van de vondsten, waarvan zij in de regel alleen op de hoogte zijn van een eigendom van een provinciaal of gemeentelijk archeologisch depot. Zo kan een certificaathouder geen vondsten voor deselectie voordragen en een archeologisch depot niet akkoord gaan met deselectie omdat deze eigendom zijn van een ander:
  - In de eerste plaats speelt hier de kwestie van eigendom van personen en hun erfgenamen. Net als bij roofkunst kunnen objecten uit archeologische opgravingen persoonlijke

---

² Helaas is ook het schatgraven, met name de metaaldetectie, de afgelopen jaren toegenomen. Dit is op grond van de Erfgoedwet illegaal en met het oog op de veiligheid vanuit de Wet wapens en munitie bovendien erg gevaarlijk.

³ Op rijksniveau is een selectie van complexen van gebouwd erfgoed aangewezen als beschermd monument.

eigendommen (trouwing, sieraden, met namen of initialen gemarkeerde objecten etc.) zijn, waarop nog levende personen of hun erfgenamen hun recht van eigendom kunnen bewijzen. Deze eigendommen dienen toe te komen aan de eigenaar of zijn/haar erfgenamen.

- Een tweede kwestie is de eigendom van oorlogsmaterieel en andere zaken waarvan duidelijk is dat ze toebehoren aan geallieerde mogendheden als het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Canada en Frankrijk. Zulke objecten zijn formeel nog steeds eigendom van die staten en deze kunnen derhalve op dit moment niet als eigendom in Nederlandse archeologische depots worden opgenomen. Officieel zouden deze vondsten teruggegeven moeten worden aan de rechtmatige eigenaar. In ieder geval zouden ze gemeld moeten worden aan de Nederlandse rijksoverheid, die dan contact moet opnemen met betreffende eigenaar om na te gaan waar het gevonden object ondergebracht dient te worden.
- Een derde kwestie is het eigendom van de Nederlandse Staat van zowel eigen materiaal en materieel als van Duits materiaal en materieel, dat beschouwd wordt als oorlogsbuit. Kan het Nederlandse materiaal en materieel, als eigendom van de Nederlandse Staat, ondergebracht worden in provinciale of gemeentelijke archeologische depots? Over Duits eigendom wordt op dit moment ambtelijk bij OCW genuanceerder gedacht: ook daar zou het in de huidige situatie passend zijn het op dezelfde manier te behandelen als eigendom van de geallieerde mogendheden.

De omgang met materiaal dat in deze en direct bovenstaande kwestie is beschreven zal opgenomen worden in de visie over erfgoed en archeologie van WOII, die wordt opgesteld naar aanleiding van de motie Beckerman in het kader van Erfgoed Telt.

- Ten vierde is er materiaal dat, naast de bovenvermelde eigendoms-kwesties ook nog valt onder de Wet wapens en munitie. Geen enkel archeologisch depot is in het bezit van een wapenvergunning of een vergunning om wapens in het bezit te mogen hebben. In overleg met OCW is er vanuit IPO een voorstel hierover gedaan aan de minister van Justitie en Veiligheid⁴.
- Naast de vraag of (vondst)materiaal van niet-Nederlandse herkomst wel in een Nederlands depot gedeponeerd mag en kan worden speelt ook bij vliegtuigwrakken die eigendoms-kwestie en de toepassing van wet- en regelgeving van het ministerie van Defensie en de Erfgoedwet. Het voornemen was om over te gaan tot het bergen van alle bekende vliegtuigwrakken op land en op waterbodems. Dat is nu omgezet in een nationaal programma met financiering voor de berging van een selectie van 30 van de 400 bekende vliegtuigwrakken. Hierbij is het uitgangspunt van OCW dat de gemeente voor wat betreft het archeologisch aspect van die bergingen zelf keuzes kan maken als bevoegde overheid⁵.
- Het ministerie van OCW werkt op dit moment aan een beleidskader voor scheepswrakken en scheepsvindplaatsen in den vreemde. Dit naar aanleiding van het verdwijnen van Nederlandse oorlogswrakken in de Javazee (verwacht in maart 2019). Een brief dienaangaande zou eind februari 2019 naar de Tweede Kamer worden gezonden. Ook is OCW bezig met de actualiseren van scheepsvindplaatsen en hun archeologische waarde.

---

⁴ De provincies, verenigd in het Interprovinciaal Overleg (IPO), hebben recent een brief gestuurd aan de minister van Justitie en Veiligheid. In de brief vraagt het IPO aandacht voor de uitvoering van de Erfgoedwet m.b.t. de omgang met archeologische resten uit de periode 1939-1945 en de onverenigbaarheid met de Wet wapens en munitie. Concreet doen zij het verzoek om de regels in de wapens en munitie zodanig aan te passen, zodat de vondsten uit dit tijdvak ook archeologisch onderzocht en behouden kunnen worden - met oog voor het aspect veiligheid.

⁵ Dit is vastgelegd in de circulaire vliegtuigwrakbergingen <https://wetten.overheid.nl/BWBR0038631/2016-10-19>. en aanvullend is er in 2018 een nationaal programma in werking getreden (Binnenlandse Zaken i.s.m. het ministerie van Defensie) voor het opgraven van dertig vliegtuigwrakken uit de Tweede Wereldoorlog. Het gaat om 30 van de ca. 400 nog resterende wrakken waarin nog stoffelijke resten van vliegers en bemanningsleden worden vermoed. Gemeenten zijn bevoegd gezag voor het bergen van deze wrakken. Naar aanleiding hiervan stuurt het ministerie van OCW een brief met uitleg aan de gemeenten welke keuze zij hebben m.b.t. de archeologie, indien de gemeente tot berging overgaat. Het Convent van Gemeentelijk Archeologen (CGA) i.c. het bestuurlijk platform heeft recent (januari 2019) een brief gestuurd naar de minister van Defensie met als doel ook aandacht te vragen voor het archeologisch belang bij de berging.

- De RCE werkt op dit moment aan een aantal verkenningen. Deze verkenningen moeten informatie opleveren voor de besluitvorming over een aanwijzingsprogramma of andere vormen van bescherming van cultuurhistorische waarden. Twee zijn relevant zijn voor deze studie⁶:
  - Archeologie (algemeen)
  - Militair erfgoed (uitgangspunt m.n. gebouwde monumenten) zie https://cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/publications/op_verkenning_twee_eeuwen_militair_erfgoed_in_het_vizier.pdf

Knelpunten bij het toepassen van de KNA i.r.t. modern oorlogserfgoed

De huidige **waarderingssystematiek** in de KNA biedt onvoldoende kader voor het waarderen van vindplaatsen uit met name de Tweede Wereldoorlog. Het gaat dan met name om de wijze van scoren, criteria en parameters in deze systematiek. In het met subsidie van de provincie Utrecht opgestelde rapport *Waardering van oorlogserfgoed*⁷ wordt het probleem op dat vlak helder omschreven:

'bij toepassing van de in de archeologie gangbare waarderingssystematiek op oorlogssporen zijn vooral de criteria schoonheid (zichtbaarheid) en herinneringswaarde problematisch, omdat deze criteria voor oorlogssporen vaak niet onderscheidend zijn [de oorlog ligt nog relatief vers in het geheugen, wat zou betekenen dat vrijwel alle WOII-sporen als behoudenswaardig zouden scoren]. Een ander knelpunt is dat deze waarderingssystematiek onvoldoende rekening houdt met het feit dat de betekenis van oorlogssporen veel verder gaat dan de betekenis van die sporen voor archeologisch onderzoek. De sporen kunnen en mogen niet alleen worden gezien als onderzoeksobject. Aan (plekken met) oorlogssporen kunnen naast een wetenschappelijke betekenis ook een educatieve/recreatieve, symbolische of emotionele betekenis worden toegekend. Op basis van aspect beleving (m.n. herinneringswaarde) zouden alle vindplaatsen bij voorbaat behoudenswaardig zijn.'

Het **deponeren** kent problemen van een andere aard (zie boven Actuele ontwikkelingen). Er zijn knelpunten ten aanzien van de (de-)selectie van materiaal, kosten voor conserveren⁸, de tijdelijke opslag bij de uitvoerende bedrijven en het definitief deponeren waarbij de eerder genoemde onduidelijkheden over eigenaarschap een grote rol spelen. Naast de Erfgoedwet is, zoals eerder genoemd, ook andere wet- en regelgeving van toepassing. Op dit moment hebben verschillende archeologische depots archeologische vondsten in beheer die daar formeel illegaal geplaatst zijn volgens de Wet wapens en munitie (Odyssee-project Begraven Oorlogsverleden). Bij het conserveren van vondsten maken de dikwijls zeer grote hoeveelheden metalen resten een project bij voorbaat onevenredig duur- zo niet onbetaalbaar- voor (sommige) opdrachtgevers. Dit wordt versterkt door de onduidelijkheid vanuit archeologisch perspectief of het ook behoudenswaardig is. Oorzaak hiervan is het ontbreken van een goed afwegingskader om dit vondstmateriaal te selecteren of te deselecteren (cf KNA PS06 selectie- en deselectie eisen)⁹ rekening houdend met andere wettelijke kaders. Bij het ontbreken van een dergelijk afwegingskader en onduidelijkheid over wet- en regelgeving en (mogelijk internationale) eigendomsrechten, kunnen depots deze vondsten veelal niet *ex situ* behouden of bestaat daarover grote onduidelijkheid¹⁰. Dit betekent in de praktijk voor bedrijven extra hoge kosten voor de tijdelijke opslag, omdat het depot het vondstmateriaal – vanwege deze onduidelijkheden- niet in ontvangst kan nemen.

⁶ In de Beleidsregel Rijksmonumenten van 25 juni 2016 kondigt de Minister de uitvoering van drie Verkenningen door de RCE aan: Post 65, Archeologie en Militair en herdenkingserfgoed. (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0038125/2016-06-30>)

⁷ Waardering van oorlogserfgoed, R.S. Kok et al, RAAP rapport 2011.

⁸ Hoewel bij regulier onderzoek het 'verstoorder betaalt' principe geldt en dit geen probleem zou moeten zijn, ligt het conserveren van zulk recent materiaal gevoelig bij opdrachtgevers. Als archeologen daar zelf beter zicht op hebben, dan kan dat ook beter beargumenteerd worden, indien er wel een keer een omvangrijk vondstcomplex uitgewerkt en geconserveerd moet worden.

⁹ KNA PS06 voldoet op dit punt niet vanwege het grote aandeel van industrieel, in serie vervaardigd materiaal.

2.4 Scope van fase 2

Fase 2 bestaat uit het maken van een onderbouwd voorstel voor waardering en (de)selectie van modern oorlogserfgoed (militair, civiel, sociaal-maatschappelijk) binnen het kader van de KNA systematiek. Het geven van praktische oplossingsrichtingen voor de gesignaleerde knelpunten m.b.t. (1) het conserveren, (2) de tijdelijke opslag en (3) deponeren en eigenaarschap en het beantwoorden van de overige vragen uit dit PvA. Hierbij dienen alle lopende initiatieven (IPO, RCE, Tweede Kamer, Convent Gemeentelijk archeologen) betrokken te worden.

Ten aanzien van de Wet wapens en munitie wordt concreet en volledig in beeld gebracht (een concrete lijst) welk materiaal dat kan worden aangetroffen onder die wet valt en daarmee op dit moment buiten het te deponeren vondstmateriaal gehouden moet worden¹¹. Deze studie geeft ook antwoord op vraag welke procedure gevolgd moet worden als dergelijk materiaal wordt aangetroffen tijdens een archeologisch onderzoek (WIE en WAT).

Tevens wordt in dit onderzoek een benchmark uitgevoerd naar de wijze waarop de ons omliggende landen omgaan met materiaal uit het tijdvak 1939-1945. Deze benchmark is beperkt tot de landen: Frankrijk, Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk. De nadruk ligt hierbij op het inzichtelijk maken hoe deze landen in de praktijk omgaan met deze vindplaatsen voor wat betreft: (1) De eigendoms kwestie, (2) Conserveren en (3) Waarderen en (de)selectie.

De uitkomsten worden vastgelegd in een rapportage ten behoeve van bespreking en besluitvorming door het CCvD Archeologie en biedt daarnaast het ministerie van OCW handvatten voor het verder vormgeven van beleidskaders en mogelijk beleidsinstrumenten.

Vragen en operationalisering fase 2

- *Waardering, (de-)selectie, tijdelijke opslag en deponering/eigendom*
  1. Welke wensen en (on)mogelijkheden zijn er voor het selecteren en deselecteren van (vondst)materiaal. Welk materiaal komt in aanmerking voor behoud en welk materiaal komt in aanmerking voor deselectie?
  2. Maak op basis van de uitkomsten van vraag 1 een concrete lijst als aanvulling op de bestaande lijst in de KNA specificatie PS06.
  3. De huidige waarderingssystematiek in de KNA (KNA specificatie VS06) is niet op alle waarderingsaspecten geschikt voor vondsten en sporen uit met name het tijdvak 1939-1945.
→ Adviseer en beargumenteer zo concreet mogelijk op welke onderdelen aanpassing nodig is, denk bijvoorbeeld aan het beter operationaliseren van bestaande te scoren waarden.
  4. Welke concrete knelpunten zijn er m.b.t. het tijdelijk opslaan, conserveren en deponeren/eigenaarschap? Welke praktische en pragmatische oplossingsrichting kan per knelpunt gegeven worden? → Het gaat hier met name ook om de vondsten van niet Nederlandse herkomst. Betrek hierbij ook KNA Specificatie OS11.

- *Wet wapens en munitie*
  5. Welke categorieën wapens en munitie die voorkomen in het bodemarchief vallen onder de Wet wapens en munitie?
→ Deze inventarisatie mondt uit in een concrete lijst met categorieën (als bijlage bij het rapport).
  6. Welke praktische procedure moet de certificaathouder en/of de deponhouder volgen bij het aantreffen van materiaal waarvan vermoed wordt – of zeker is- dat dit valt onder de Wet wapens en munitie?
→ Geef hiervoor een concreet tekstvoorstel voor opname in de KNA.

---

¹¹ Zie in dit verband ook de recente brief van het IPO aan de minister van Veiligheid en Justitie.

NB1 Het opstellen van potentiële (wetenschappelijke) onderzoeksvragen valt buiten de scope van dit project.

NB2 Het vertalen naar feitelijke KNA teksten en specificatie(s) valt ook buiten de scope van dit PVA voor fase 2.

Aanpak bij het beantwoorden van de vragen

Het antwoord op de vragen wordt mede gegeven op basis van o.a.:

- De eerder verschenen rapporten: RAM 211 (De archeologie van de Tweede Wereldoorlog), RAAP-rapport 2546 (Oorlog op de plank. Inventarisatie en potentie van oude archeologische opgravingen met sporen en vondsten uit de Tweede Wereldoorlog) RAAP rapport 2240 (Waardering van oorlogserfgoed: een inventarisatie en waardering van sporen uit de Tweede Wereldoorlog op de Grebbeberg en Laarsenberg te Rhenen (Provincie Utrecht) en ADC rapport 3595 (De archeologie van modern oorlogserfgoed). De afgelopen jaren is het aantal archeologische onderzoeken naar resten uit het tijdvak van de Tweede Wereldoorlog verder toegenomen. Van dit onderzoek zijn diverse rapporten verschenen. Deze zijn terug te vinden in DANS¹²
- Aanvullend hierop worden interviews gehouden met direct betrokken stakeholders. Dit zijn: alle provinciale eigenaren-depohouders en tenminste 3 depohouders of –beheerders van gemeentelijke depots die (relatief) veel met resten uit de oorlog te maken hebben. Vanuit de bevoegde overheid (zonder eigen depots) worden tenminste 3 gemeentelijk archeologen geïnterviewd. Vanuit de wetenschappelijke hoek worden 2 vertegenwoordigers van de universiteiten geïnterviewd en binnen het hoger onderwijs wordt een vertegenwoordiger van Saxion geïnterviewd. Doel hiervan is (in)zicht te krijgen welke ideeën, wensen er zijn vanuit het onderwijs en de wetenschap met betrekking tot modern oorlogserfgoed. Het laatste kan eventueel in de vorm van een groepsgesprek/rondetafelgesprek. Ook betrokken medewerkers van OCW worden bevraagd op actuele ontwikkelingen vanuit de rijksoverheid op het gebied van oorlogserfgoed. Dit met het oog op recente kamervragen¹³ en voortschrijdend inzicht in wet- en regelgeving, ook tussen de verschillende betrokken ministeries.
- Onderdeel van de inventarisatie is het organiseren van een discussiebijeenkomst/veldraadpleging (indien mogelijk i.s.m. de RCE/OCW) waar de voorstellen/ontwerpen besproken en bediscussieerd kunnen worden. De uitkomsten worden verwerkt in het rapport.
- Onderdeel van de werkzaamheden vormen tevens:

---

¹² <https://dans.knaw.nl/nl>

¹³ Motie Beckerman Nieuwe visie cultuurbeleid

Voorgesteld 11 september 2018

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat erfgoed en archeologie uit de Tweede Wereldoorlog belangrijk zijn voor ons collectieve bewustzijn van deze periode;

constaterende dat erfgoed uit de Tweede Wereldoorlog onder druk komt te staan zoals gebeurde bij de Muur van Mussert en nu bij de bunker van Seyss-Inquart;

verzoekt de regering, met een samenhangende visie en actieplan te komen voor het beheer, behoud, onderzoeken en aan een breed publiek tonen van erfgoed en archeologie uit de Tweede Wereldoorlog, en gaat over tot de orde van de dag.

Beckerman

Nijboer

Geluk-Poortvliet

- Startbijeenkomst (op basis van het uitwerkingsplan met de begeleidingscommissie
- Tussentijds raadplegen en bespreking met de CCvD begeleidingscommissie
- Betrekken van een expert (ethicus of filosoof) op het gebied van ethische vraagstukken
- Verwerken reacties/adviezen van de begeleidingscommissie in het rapport
- Toelichten en bespreken van de studie in het CCvD Archeologie
- Aanvullen van het advies/de voorstellen met eventuele opmerkingen uit het CCvD

3 Organisatie, planning en offerte fase 2

Fase 2 wordt meervoudig onderhands uitgevraagd en aanbesteed aan een combinatie van 2 rapporteurs. Hiervan heeft 1 rapporteur ruim ervaring met archeologisch onderzoek, de KNA/AMZ en modern oorlogserfgoed (militair, civiel, maatschappelijk-sociaal) op het niveau van een senior archeoloog. De tweede rapporteur (bij voorkeur een deskundige van buiten de archeologie) heeft ervaring met in ieder geval de Wet wapens en munitie en waar mogelijk andere relevante wet- en regelgeving. Beide rapporteurs hebben ruim ervaring met het adviseren en rapporteren.

Oprichtverlening vindt plaats op basis van de gunningscriteria, een taakstellend budget en een offerte met een uitwerkingsplan op basis van dit plan van aanpak. Het uitwerkingsplan verschaft inzicht in de uit te voeren werkzaamheden per hoofdactiviteit (zie het kader beschreven in 2.4);

- Een ervaren/deskundige projectleider fungeert als aanspreekpunt voor het project voor de opdrachtgever (ook in geval van samenwerking met een andere partij);

3.1 Bepalingen

- Alle rechten berusten bij opdrachtgever.

3.2 Planning fase 2

Uitvoering

Na vaststellen van dit Plan van Aanpak zal met de opdrachtverlening gestart worden in juni 2019. Uitvoering is voorzien in de periode juli– september 2019

Oplevering

Deze is voorzien voor 4 oktober 2019. Bespreking van het integrale concept is voorzien in de vergadering van het CCvD op 21 oktober 2019.

3.3 Organisatie en begeleiding

SIKB is de opdrachtgever. Het CCvD is besluitvormend en daarmee inhoudelijk opdrachtgever. De begeleidingscommissie leest mee en adviseert de auteurs en het CCvD Archeologie over het projectresultaat.

De begeleidingscommissie wordt samengesteld met deskundigen namens de volgende Partijen:

IPO/Vakberaad
CGA
VOIA, NVAO
RCE/OCW
RWS

Archon
Een gemeente zonder eigen archeoloog
AWN – Vereniging van vrijwilligers in de archeologie
Menno van Coehoornstichting

De begeleidingscommissie fungeert als klankbord en leest mee met de eerste concepten.

SIKB is opdrachtgever voor dit project.

Contactpersoon namens de opdrachtgever:
Esther Wieringa, Programmasecretaris Archeologie

3.4 Eisen aan de offerte met uitwerkingsplan fase 2

Eisen aan de offerte

- In de offerte dient rekening gehouden te worden met drie bijeenkomsten met de begeleidingscommissie, 1 veldraadpleging en 1 a 2 bijeenkomsten met het CCvD Archeologie en het verwerken van opmerkingen na die bijeenkomsten.
- De offerte maakt per activiteit inzichtelijk hoe het taakstellende budget (PM) wordt uitgevoerd aan de hand van het aantal uren en in te zetten actoren per activiteit.
- De offerte moet uitgaan van het beschikbare taakstellende budget (PM) (dat bedrag is excl. BTW)
- Er kan binnen deze opdracht geen sprake zijn van meerwerk, noch van minderwerk. Alle risico's op meerwerk berusten bij de opdrachtnemer.

Eisen aan het Uitwerkingsplan:

- Het uitwerkingsplan voor verschaft inzicht in de uit te voeren werkzaamheden of het kader in 2.4 (globale uitwerking van de onderdelen) en de daarbij in te zetten medewerkers;
- Een ervaren projectleider fungeert als aanspreekpunt voor het project en de opdrachtgever (ook in geval van samenwerking);
- Het uitwerkingsplan heeft een heldere opbouw;
- In het uitwerkingsplan wordt duidelijk vermeld wanneer welke tussenproducten worden geleverd en wat het eindproduct van het project is.

Gunningscriteria

Geschiktheidseisen	Kennis en ervaring uitvoerend team	Aantoonbare relevante kennis en ervaring op het gebied van archeologie/AMZ, archeologie vallend onder Modern Oorlogserfgoed, Wet Wapens en Munitie ea relevante wet- en regelgeving
		Aantoonbare relevante kennis en ervaring op het gebied van archeologie
		Aantoonbare ervaring bij het uitvoeren van onderzoeken (rapportage en advies)
Prestatiecriteria	Kennisdoorwerking	De mate waarin geborgd wordt dat de resultaten van dit onderzoek helder, toepasbaar en haalbaar voor de doelgroep is
		De mate waarin de stakeholders betrokken worden bij dit onderzoek
	Doelmatige en efficiënte aanpak	De mate waarin in het uitwerkingsplan duidelijke en concrete stappen naar het eindresultaat laat zien
		De mate waarin de specialistische kennis in het team wordt toegepast in de opdracht
		De mate waarin de aanpak gericht is op het doel van opdracht en recht doet aan de scope en uitgangspunten
		De mate waarin de planning onderbouwd, inzichtelijk en flexibel/robuust is en past binnen de planning van de opdrachtgever
		De mate waarin proactief en creatief wordt meegedacht met de opdrachtgever
		De mate waarin toegesneden middelen worden ingezet om meningen vanuit de stakeholders te ontvangen en in te brengen in de evaluatie
		De mate waarin de opdracht voorziet in oplossingsrichtingen
Prijs		De prijs blijft binnen het taakstellende budget